

Оцінка сучасного стану релігійної свободи в Україні та рекомендації щодо оптимізації міжрелігійного діалогу

Tezu доповіді на Ukraine's Quest for Mature Nation Statehood Roundtable XVII:

Ukraine and Religious Freedom

(Washington, D.C., October 27, 2016)

Оцінюючи стан релігійної свободи в Україні, переважна більшість внутрішніх і зовнішніх експертів вважає його доволі задовільним. Про це говорять і представники самих релігій. Так думає і більшість пересічних українців, європейців, американців. Україна жодного разу не була віднесена до країн з ризиками для релігійної свободи. Такий статус країн моніторять різні міжнародні комісії та комітети. Порівнюючи Україну з іншими державами колишнього СРСР, експерти відмічають, що в цей список попадає більша половина радянських республік. Багато претензій до Росії, країн Середньої Азії.

Такий стан релігійної свободи можна пояснити декількома причинами.

Історичними. Україна ніколи не була моноконфесійною чи моноетнічною країною, і хоча інтереси деяких церков перетиналися в минулому, релігія ніколи не була першопричиною непорозумінь між представниками різних віросповідань. В основі завжди лежав соціальних і політичний фактори.

Культурними. Впродовж тривалого співжиття людей різних національностей, а отже і культур, сформувалася культура толерантного ставлення до іншого. Ступінь і глибина несприйняття іншого в Україні врази менша, ніж в Росії, напр. Ця культура забезпечує мирне співіснування людей різних національностей і релігій.

Політичними. Всі уряди України в основу своєї політики поклали принцип мирного співіснування різних сегментів суспільства. Навіть в радянські часи орієнтація на інтернаціоналізм, навіть показний, давала свої плоди. Потреба в балансуванні між різними центрами впливу, ускладненими етнічною і релігійною багатоманітністю, спрямовувала політичних лідерів на пошук шляхів оптимізації, толерантизації взаємин між ними.

Ментально-психологічними. Українці не войовничий народ, не агресор, не нападник, скоріше оберігач, консерватор, в силу чого йому неприємні думки про війну, про протистояння, про активні дії. Він схильний до переговорів, домовленостей, вирішення проблем мирним шляхом.

Правовими. Законодавство України в сфері свободи совісті – одне з найліберальніших в Європі. В ньому відсутні нерівності серед різних релігій, якісь пріоритети, канонічність одних і неканонічність інших, історичність і традиційність, обраність. Всі церкви, конфесії визнані релігійними організаціями, які самим фактом державної реєстрації (або і без неї) визнані законними на території України. Законодавство не нав'язує своє розуміння релігії, не визначає її, поважає право особистості і спільноти соратників сповідувати ними прийняті системи цінностей.

Чи стан релігійної свободи в Україні ідеальний?

Ні, Україна в цій сфері має низку проблем. Головна на сьогодні – це переслідування за віру в Криму та на непідконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей, де брутально порушуються права людей, в т.ч. і в сфері свободи віросповідання, де стан релігійної свободи навіть гірший, ніж в СРСР, де за віру висилали, переслідували, але не вбивали відкрито. Неприязнь, несприйняття інаквовіруючих нагадує найгірші царські часи.

Інші проблеми спільними зусиллями релігійних організацій, держави, громадянського суспільства поступово розв'язуються. Це стосується, напр., права релігійних організацій засновувати загальноосвітні заклади; йдеться про зняття подвійної реєстрації і подвійного оподаткування релігійних організацій, про визнання Церкви юридичною особою, про право на альтернативну службу, введення інституту капеланства тощо. В Україні людина віруюча –

повноправний громадянин з усіма правами і свободами (скоріше упосліджуються невіруючі); релігійні організації мають свободу не лише сповідувати, але й проповідувати, євангелізувати, навертати людей у свою віру; держава виступає гарантом цих прав і свобод; законодавство постійно удосконалюється в сторону не звуження, а розширення прав і свобод віруючих людей; держава не контролює і не втручається у внутрішнє життя релігійних громад; в суспільстві загалом позитивне ставлення до релігії і віруючих людей; завдяки державній політиці в сфері релігійно-суспільних процесів релігія повертається в публічну сферу, активно там присутня, піклується не тільки про своїх вірних, але й про всіх потребуючих громадянах країни. Україна прислухається до рекомендацій міжнародного співтовариства, визнає і в своєму житті керується міжнародними документами в сфері захисту релігійних свобод, пропагує цінність свободи релігії, моніторить її порушення, чутливо реагує на приниження гідності іншої людини, іншого віруючого.

Рекомендації, які могли б посприяти збереженню релігійної свободи:

Бажано розробити і впроваджувати в практику щоденного життя міжрелігійну програму з толерантизації («укріплення духу взаєморозуміння і співпраці») міжконфесійних відносин. Тим більше, що за ці роки напрацьований багатий досвід таких взаємин. Потрібна його концептуалізація, яка частково проведена науковцями, експертами, релігійними діячами.

Ця програма має базуватися на певних принципах і включати конкретні кроки.

Принципи:

- 1) Дбати про збереження полірелігійності України, утверджувати право на свободу совісті та віросповідання. Всяк протистояти введенню і пануванню церковного монополізму.
- 2) Сприяти розвитку релігійної ідентичності особи і окремих спільнот, добиватися повної свободи вибору цієї ідентичності.
- 3) Відмовитися від конкуренції в духовних справах, утверджувати дух співпраці; протистояти прозелітизму.
- 4) Уникати критики віровчення і обрядової практики інших конфесій; бо критика має упереджений і вибірково-характер; витягуючи щось з вчення, критики спрощують, гіпертрофують, вульгаризують це щось, інколи висміюючи те, що не відповідає або суперечить власному вченню.
- 5) Не критикувати, а обґрунтовувати правомірність свого віровчення; в такий спосіб, не критикуючи чуже, а обґрунтовуючи своє, висловлюється своє терпиме, а може й приязне відношення до іншого.
- 6) Шукати не те, що роз'єднує, а те, що єднає різні конфесії. Всі релігії мають спільну основу. Як правило, це віра в Бога, в існування потойбіччя, підготовка людини до іншого, вічного життя. Визначальна роль тут належить моральності життя в цьому світі. А моральні засади всіх релігій практично однакові, просто висловлені дещо іншими словами. Всяк стверджувати моральний потенціал кожної релігії.
- 7) Сприймати іншого рівним собі у своєму суспільному бутті, з такими ж правами на існування та діяльність, як і ти сам.
- 8) Зосереджуватися на актуальних проблемах сьогодення, шукати спільні шляхи їх вирішення, не застрягати в історії та давніх конфліктах.
- 9) Долати прояви ворожості, несумісності, неприродності тих чи інших релігій, нав'язані стереотипи і міфи, спільно засуджувати ксенофобію й екстремізм.
- 10) Звільнитися від агресивної лексики щодо інших, заборонити до вжитку мову ненависті.
- 11) Утверджувати діалог як основну форму порозуміння між конфесіями, а не доведення своєї правоти та єдиноістинності.
- 12) Використати колективний авторитет релігійних і громадських лідерів у подоланні внутріконфесійних протистоянь.

- 13) Доводити пагубність конфесійної самоізоляції від українського суспільства та релігійного середовища; допомагати подолати спільнотну самотність, несприйняття якоїсь церкви чи напрямку українським загалом.
- 14) Обговорити можливі форми співпраці, що сприяють взаєморозумінню і зближують релігії; межі конфесійної дозволеності на комунікацію, ознайомити один одного з цими правилами.
- 15) Найширше інформування про себе і свої громадянські і церковні ініціативи різні сегменти суспільства (владу, інші релігійні і громадські організації, заклади освіти і культури тощо) через різні канали інформації, в т.ч. ЗМІ
- 16) Всяк сприяти поширенню міжнародного досвіду міжрелігійного спілкування в Україні і українського досвіду в світі
- 17) Спільно реагувати на випадки релігійної дискримінації та переслідування різними зверненнями, листами, акціями тощо

Форми спільної дії:

- 1) Відновлення Днів міжрелігійної толерантності або Днів релігійної свободи
- 2) Проведення фестивалів духовної музики
- 3) Обмін і виставки друкованої продукції конфесій
- 4) Спільні суботники з прибирання якихось громадських територій
- 5) Спільне благодійництво для соціально незахищених верств населення
- 6) Взаємні зустрічі та візити керівників релігійних організацій
- 7) Взаємовідвідування релігійних свят
- 8) Обмін молодіжними проектами
- 9) Співпраця в рамках вже існуючих громадських рад при Міністерствах
- 10) Активна спільна присутність в масмедіа (напр. ТП «Світло»)
- 11) Об'єднання волонтерства, розширення сфери їх діяльності
- 12) Взаємодія капеланів
- 13) Перенесення досвіду створення всеукраїнських міжконфесійних рад на області та райони, запрошуючи до співпраці діючих на цих територіях священників різних конфесій
- 14) Маючи одні й ті ж соціальні проблеми своїх вірян, створення ініціативних груп для їх вирішення перед владою, напр. в сфері освіти, торгівлі, медицини, сполучення, правове супроводження тощо
- 15) Ініціювання подолання релігійної неосвіченості, організація курсів релігійного лікбезу для населення, що сформує толерантне ставлення один до одного (цикли лекцій по Торі, Біблії, Корану; по соціальним доктринам різних релігій; по здоровому способу життя; по соціальній відповідальності бізнесу; по історії і культурі певного регіону тощо)
- 16) Активніша презентація релігійної України в міжрелігійних радах, комітетах, парламентах за кордоном; прагнути стати представником духовної України в Європарламенті та подібних структурах.
- 17) Формування фондів наукових і публічних бібліотек України своїми релігійними виданнями.
- 18) Налагодження оперативної інформаційної служби релігійних громад для ефективною комунікації з світськими ЗМІ, державними органами влади, з громадянським суспільством.
- 19) Використання можливостей наукових і практичних конференцій для самопрезентації, для донесення своєї позиції до різних сегментів і верств суспільства.